

sem hallottak sokkal többet, szakirodalom pedig sohasem fordul meg a kezükön. S valóban, csak a személyes tapasztalatoknál maradvra, megjelenése óta a kötetet láttuk már távolsági autóbusszon és falusi közkönyvtárban, nyugdíjasok és középiskolások, sőt fiatalabbak kezében is. Megítélése — mint arra Pándi Pál utószava utal — csupán így, a tervezett közönség hatás tükrében történhet. A szerzőpáros neve is erre bizonyított: a Petőfi-filológia és eszmetörténeti kutatás kiváló művelője társult ezúttal irodalmi ismeretterjesztésünk egyik legmarkánsabb egyéniségével közös munkára.

A Petőfi-könyv nagy erényei innen származnak. Mindkét alapkérdésre, a tudományosság korszerűségére és a közérthetőség mikéntjére egyaránt megnyugtató választ kapunk. Pándi Pál számos remek verselemzése, Petőfi eszmei szótárának világos, fejlődésében történő kibontása olvasói élmény az életművel most ismerkedő számára éppúgy, mint annak, aki — hivatása gyakorlása közben — a gondolat genezisést is tanulmányozhatta. Pálmái Kálmán munkája sem könynyebb a sok eseménnyel teljes, sok színhelyes életút sommázásakor: az eredmény egy jól követhető, korpébe ágyazott biográfiavázlat, amelyet Miklós Róbert időrendi táblája egészít ki hatásosan, a szokásosnál jóval gazdagabb adatközlésével.

Hogy a jeles szerzők találkozása és együttműködése mégsem forr minőségi összeadódásba, annak egyetlen szerkesztési oka van: a kötet visszatér a korábbi ismeretterjesztés formájához, amikor kettéválasztja az életrajz és a pályaszakasz elemzését. Így kétszeres, sőt olykor a korpéval háromszoros átfedés jön létre — az egybeolgozás nemcsak az életrajzi helyzetképet, a verset kiváló társadalmi eseményt, és magát az elemzést kapcsolná össze (ez például 1848–49 gyorsuló idejű hónapjaiban nélkülözhetetlen), hanem terjedelmét is mentene az oldalszámban bizony szűkösködő szerzők számára. A zárójelben felsorolt verscímek egyike-másika elemzéssé bomolhatna ki, sor kerülhetne az életrajz tipikus, korra jellemző és egyéni vonásainak árnyaltabb elkülönítésére, a lírai realizmus és a romantika közérthetőbb kifejtésére stb.

A recenziási hiánylista zömmel abból adódik, hogy az 1955-ös keletkezési és azóta többször továbbfejlesztett alapszöveg nem mindenhol alkalmazkodik eléggé a Gondolat Kiadó sorozatának jellegéhez. Két példát erre. A fiatal Petőfi szerepjátszásának kérdése mindenképpen idekivánczol a kötet lapjaira, hiszen Horváth János véleménye és kutatási eredményei nemzedékek képét formálták a költőről és még ma is hatnak. A polemia ezúttal nagyközönség elé került, indokolt lenne tehát versszövegekből kiinduló, induktív feltárása. A *János vitéz* esetében pedig a „népi

eposz” műfaji terminusként való szerepeltetése okozhat — a megváltozott akusztika miatt — oktatási és népművelői gondokat: az elbeszélő költemény sajátosságainak élesebb körülhatárolását hiányoljuk.

A további kérdőjelek már inkább az egyéni, s ezért mindig feltételes módú füstölgések körébe tartoznak. Petőfi haláláról Illyés Gyula könyvéből olvasnánk szívesebben részletet, mint a már kortársaitól is megcáfolt, sőt meghazudtoló Lengyel József emlékezését. Hiányzik a kötetből Petőfi életútjának térképes szemléltetése, a történeti Magyarország egyre gyéresebb földrajzi ismerete a közeljövőben aligha változik önmagától... Paál Rózsa szakirodalmi összeállítása kitűnő, a költői utóélet tömör, pompás összegezése — miért nem történik meg a képmelléklet lapjain az ikonográfiai párhuzam kísérlete, a XX. századi magyar képzőművészetnek legalább felvillantása? Szívesebben nélkülöznénk viszont Berecz Károly szerelmi naplójának felvontatását; a csattanók e formája könnyen teremt iskolát: az *Új Írás* 1973. évi novemberi száma máris hasonló hangvételű írást közölt Csokonai pesti látogatásáról, ünnepi-megemlékező esszé gyánánt.

Mindent összegezve: az új Petőfi-könyv teljesíteni fogja feladatát; kiaknázatlanul maradt lehetőségeit pedig abban a reményben említettük, hogy várható második kiadása nem változatlan utánnomás lesz.

Kerényi Ferenc

Kovács Sándor Iván: Váci Mihály. Bp. 1972 Akadémiai K. (Kortársaink)

Elvértve akad olyan, az élő irodalommal foglalkozó tanulmány, amelynek jellemző ismérve a filológiai pontosság, módszeresség, megbízhatóság. Polgárjogot nyert, sajnos, ezen a területen az esszéizáló, meggyeszer felületes, ötletszerű vizsgálódás. Még a legjobb írások szerzői is elfeledkeznek gyakran arról, hogy az életmű vagy az egyes művek elemzése adta érvényes megállapításaik, helytálló gondolataik mögé felsorakoztassák a kor, az életmű, az egyes művek bizonyító konkrét tényeit, összefüggéseit.

Lehet, hogy Kovács Sándor Iván, a Váci Mihályról szóló kismonográfia szerzője — lévén elsődlegesen a régi magyar irodalom szakembere — minden vitázó szándék nélkül kívánta alkalmazni az elmúlt korok irodalmának kutatásában bevált, elengedhetetlenül szükséges módszereket. Könyve azonban, akarva-akaratlanul, élesen polemizáló munkává vált. Tegyük hozzá mindjárt, hogy amíg pontos térképe, a Váci-életművet kötetéről kötetre, ciklusról ciklusra, versről versre vizsgál-

jó, módszeresen atomjaira bontó, minden megállapítás, gondolat mögé adatokat, tényeket sorakoztató gyakorlata az esszéizálással, addig a műalkotást az alkotói személyiség és a társadalmi valóság változó-állandó kontaktusából értelmező, innen megfejítő, értékelő szemlélete az alkotást immanensnek, csak önmagával mérhetőnek tudó törekvésekkel, a csak a műre figyelő álobjekív egzaktussággal is perel.

Nyilvánvaló azonban, hogy a kismonográfia értékét, minőségét elsősorban nem ez határozza meg, hanem az, hogy a marxista szemlélettel, jól választott módszerrel végzett kutatás eredményeként milyen Váci-képet teremtett Kovács Sándor Iván. Kétségtelen, hogy igen nehéz feladatra vállalkozott. Hiszen amikor hozzáfogott munkájához, az élő, kortárs költő változó, alakuló életművét kellett szembeesítenie újabb történelmünk, jelenkorunk kellő mélységgel, alaposítással még nem ismert valóságával. Aligha szükséges részletezni, milyen nehézségekkel jár ez. S tetéződött azzal, hogy a Váci hirtelen halálával lezáruló életművet módosító, új színekkel gazdagító posztumusz kötetet idő híján már nem vehette az előzőkhez hasonló alaposítással számba.

Erre is figyelve mondjuk azt, hogy értékes, jelentős tanulmánnyal gyarapította Kovács Sándor Iván az Akadémiai Kiadó régen vált, fontos küldetését teljesítő sorozatát, a *Kortársainkat*. Nem a sokadik Váci-legendát írta meg, hanem nagy tárgyi ismerettel, felkészültséggel, elfogulatlan objektivitással a műveket tette mérlegre. Úgy, s ez sem mellékes, hogy közben egy pillanatra sem vált kétségessé: szereti, vállalja a nyírségi szegények közül jött „történelmi alkalmazottat”, példaadónak tartja azt az emberi, alkotói attitűdöt, amely a plebejus-kommunista Váci Mihály líráját, prózáját, mindennapi életét jellemezte. Így teremtí újja, kronológiai rendben, könyvről könyvre haladva, vizsgálódva a Váci-oeuvre-t, láttatja, hogyan alakult - az *Ereszajlótól A sokaság fiáig* - az út, hogyan vált a többnyire partikulárisan személyes tartalmakat csak ritkán sikeresen megszólaltató pályakezdő Váci Mihály a lírai realizmus, a szocialista költészet reprezentáns alakjává másfél évtized alatt, 1955 és 1970 között. Jelzésszerűen vagy kibontottabban elemzi Kovács Sándor Iván Váci világképek formálódását, azt a folyamatot, amelyben az „egy táj, egy osztály” énekese a kommunista népiség emberiségben gondolkodó, egyetemes érvényű tartalmakat megszólaltató poétájává emelkedett, anélkül, hogy feladta volna szűkebb elkötelezettségét.

Mindezt belülről tárja fel a szerző, mindig a konkrét, megformált - a Váci által sajátosan formált - tartalom, a jelentés és a költői eszközök analízisét, értelmezését elvégezve jut el az összegző megállapításokig. Megóvja ez azoktól a szélsőségektől, amelyek régtől jelen

vannak Váci értékelésében. A művek helyett a származásra, az eszmeiségre tekintő elfoglaltságtól éppúgy, mint a lírai realizmust s a Váci-attitűd néhány jellegzetességét - felfokozott küldetésstudatát, profétikus indulatát - eleve anakronisztikusnak minősítő, felületlen, nyegle „esztetizálástól”. Kovács Sándor Iván a műveket vizsgálja; arra figyel, vajon a kor lényeges tartalmait hordozzák-e a versek, prózai munkák, vajon a belső és külső forma adekvát megjelenítői-e ezeknek. Ahol az elemzés igenlő választ ad, ott csúcsokról, ahol tagadót, kudarcról szól. Értéktétele, a *Mindenütt otthon*, s főként a *Szegények hatalma* és későbbi kötetek jelentős verseinek kiemeléseivel, hiteles, pontos. Talán a prózát elemző, minősítő részeknél mondható el csupán, hogy az értékelésbe beleszólt az ember iránt érzett szeretetteljes elfoglaltság is.

Belülről láttatja kibontakozásában, változásaiban Váci munkásságát, de úgy, hogy az életművet mindvégig a társadalmi valóság sajátos, egyéni tükrének tekint. Egyben a magyar irodalom részének, s mint ilyet veti össze a kortárs alkotók, például Garai Gábor, Juhász Ferenc költészetével, mutat rá azonoságokra és különbségekre. Kiterjeszti ezt a vizsgálódást nagyobb időszakra is, van szava az ilyési, József Attila-i örökség beépüléséről, arról, mit vesz át Váci a példaadó mesterektől, hogyan szervesíti, teszi sajátjává a különböző irodalmi indítástokat, élményeket. Váci versformálási törekvéseinek, költői képeinek sajátosságait néha már zavaró bőségű „dokumentum-anyag” számbavételével jellemzi, és jut ereje a bravúrös, önálló tanulmányként is megálló *Kelet felől*-elemzés, a többszáz évre visszatekintő motívumkutatások mellett arra, hogy néhány pillantást vessen a kortársak tükrére, a Váci Mihály életében megjelent kritikák, tanulmányok eredményeire, fogyatékosságaira.

Mégis idézzük, nyomatékosító szándékkal, Kovács Sándor Iván egyik példás szerénységű záromondatát: „Munkánk tehát kezdő lépés csupán, korántsem lezárás”. Ez így igaz. Az első könyve ez a Váci-ről szóló irodalomnak, szerzőjének viselnie kellett tehát az ezzel járó nehézségeket. Nem építhette bele, utaltunk erre, kismonográfiájába az utolsó, posztumusz kötet tanulságait kellően, nem szólhatott máig kéziratban levő fontos munkáról (munkáról?). A korlátozott terjedelem nem adott lehetőséget arra, hogy alaposan tárgyaljon néhány, többek között a Váci-életműhöz is szorosan odatartozó kérdést. Részletezőbb taglalást kíván a lírai realizmus és a korszerűség problémája, a hatvanas évek második felében Vácinnál és még egy sor alkotónál erőteljesen jelentkező válságtudat. Olyan kérdésekre kell még pontosabban választ adni az irodalomtudományban - Váci esetében is -, mint a kommunista népiség és a népiség kapcsolata, azo-

nosságai, eltérései, illetve egyáltalán ezeknek a kategóriáknak a jelentéstartalmát tisztázza.

Hangsúlyozzuk azonban, hogy mindezt nem Kovács Sándor Iván kismonográfiájától kérjük számon. Azt viszont feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy az általunk dicsért módszernek az előnyei mellett hátrányai is feltűntek ebben a tanulmányban. Elaprózottá, vontatottá tette helyenként ezt a munkát a túlságosan gondos verscím- és idézet-halmazás, kevésbé jelentős formai eszköz-jellegű kérdések taglalására esetenként nagyobb terjedelem jutott, mint alapvető fontosságú, lényeges problémák felderítésére. S bizony olvastunk már hajlékonyabb, gazdagabb nyelvezetű értekezési prózát. Mégis, úgy véljük, céljának, feladatának eleget tett ez a kismonográfia. Megteremtette annak a lehetőségét, hogy Váci Mihály népes olvasótáborának tagjai személyes, szubjektív élményüket szembesíthessék az első, viszonylag teljes képet adó, irodalomtörténeti igényességgel, tudományossággal megírt Váci-képpel. Segít a költő helyének pontosításában, s méltón emlékezik az oly korán eltávozott „történelmi alkalmazottra.”

Hajdú Ráfi

Fodor András: *A nemzedék hangján*. Bp. 1973. Szépirodalmi K. 452 l.

Fodor András kötete változatos tartalmú: magyar, orosz, angol, jugoszláv és lengyel írókról-költőkről szóló tanulmányok és cikkek, a zenével, a filmművészettel, a festészettel, a műfordítás problémáival foglalkozó írások, a szerző önvallomásai (*A hazai táj ígérete, Utam a zenéhez, Élményé nőtt művek* stb.) és egy angliai-iroszági útibeszámoló alkotja a kiadás terjedelmű könyv anyagát.

Az íróportrék, esszék, cikkek egyik csoportja igen értékes és tartalmas. W. H. Auden bonyolult pályáját részletes, finom elemzéssel, a tragikus sorsú, XIX. századi lengyel költőnek: K. C. Norwidnak és Dylan Thomasnak munkásságát tömören, de találon mutatja be *A nemzedék hangján*; gondos, elmélyült Hernádi Gyula, Kalász Márton és Csanády János írói-költői fejlődésének ábrázolása is. A zenei tárgyú írások felidézik az 1950 körüli dogmatikus művészetpolitika kietlen éveit, amikor Sztravinszkij egész oeuvre-je és Bartók munkásságának nagyobbik fele nem kerülhetett a közönség elé... Kiténik ezekből az esszékből Fodornak Bartók, Kodály, Webern, Sztravinszkij, Veress Sándor iránti csodálata, a

klasszikus és modern muzsika világában való tájékozottsága. „Az Angyegin magyar fordításai” az eredeti szöveg és a magyar tolmácsolások (Bérczy, Mészöly Gedeon, Aprily) összevetésével bizonyítja Aprily teljesítményének magas rangját, megközelítő hűségét, az *Emlékezés egy somogyi faragóművészre* a korán elhalt Kara Lajos népművész arcélét villantja fel, az *Anglia – Írország* című útirajz a magyar kultúra szigetországi barátairól (M. S. Smith, Peter Porter stb.) ad élettelses pillanatfelvételeket. Fodor András — a kiváló műfordító — a verselemzésnek is mestere; ez megmutatkozik a kötetnek azokon a lapjain, amelyek Petőfi, Paszternák, Zabolockij és József Attila egy-egy költeményét világítják át.

A könyvnek azonban sajnálatos gyengeségei is vannak; bármennyire is jelentős Takács Gyula és Csorba Győző lírája, a róluk szóló Fodor-írásokat — túlzott szubjektivitásuk, panegirikoszi hangjuk miatt — nem érezzük elég meggyőzőeknek. A kötetben van néhány erőszakolt ötlet is (pl. az a megállapítás, hogy Somlyó Györgyöt „a Balaton menti gyermekkor predesztinálta az »örök utazó« sorsára” 57.), de akad tautológia is („*mágusian varázslatos* versmondás” 29.), banális jelzés szerkezet is („megrendítő erő,” 24., „formailag markáns megnyilatkozás” 44., „markáns, lendületes versek” 53.), stilusficam is („mondandóját könnyedén vágja szonettbe” 44.), esetlen kifejezés is („Auden Rilketől tanulta a táj szimbolikus használatát” 410.)... Takács Imre *A csillagok árulása* című regényének „elsődlegesen igaz minden jelenete” — írja Fodor (63.) Van talán regény, amelynek *másodlagosan* igazak a jelenetei?... Az általánosságoktól, közhelyektől sem mentes a kötet: „A prózaíró igazi próbája: hogyan mozgatja, beszélteti alakjait...” (64.); „Minden alkotás végső kritériuma, éltető feltétele, hitelesítő minősége: a stílus...” (71.). Erősen kérdéses e mondat igazsága: „A modern líra egyik fontos feltétele a látás átható eredetisége, az atmoszférateremtő erő” (69.), — hiszen „a látás átható eredetisége, az atmoszférateremtő erő” nemcsak a *modern* lírának (Rimbaud, T. S. Eliot, Füst Milán stb.), de a *klasszikus* költészetnek is (Balassi, Burns, Blake, Berzsenyi, Vörösmarty, Petőfi stb.) jellemzője.

Fodor András kötete — az említett kisebb-nagyobb fográtékoságok ellenére — sok olyan írást tartalmaz, amelyet természetesen feltétlenül érdemes volt kötetbe gyűjteni, azonban *A nemzedék hangján*nak javára vált volna a terjedelmi szűkítés.

Dévényi Iván